

Галина Єжевська

РОДОМ ІЗ ШАБЕЛЬНІ

До 100-річчя полковника Війська Польського,
українського композитора,
Віталія Іовича Іжевського)

(Художньо-документальне видання)

Київ
Видавництво Ліра-К
2019

УДК 908(477.44-22Шаб)(091)

Є35

Єжевська Г.О.

Є35 Родом із Шабельні: Художньо-документальне видання. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. – 198 с.

ISBN 978-617-7748-25-9

Книга, яку Ви тримаєте в руках – розвідка у минуле, спроба осягнути історію, на перший погляд, нічим не примітного малого села Подільського краю, подивитися на нього через призму людських доль та історичну героїку його людей. Шабельня – Україна в мініатюрі, на фоні якої проглядається постать видатної особистості: польського полковника, талановитого українського композитора Віталія Іжевського. Його рід вкорінений у селі поляком Казимиром Єжевським.

Видання ілюстроване рідкісними світлинами, що, безумовно, несе особливу інформаційну цінність у збереженні культурних пам'яток українського села ХІХ століття.

Книга розрахована на широке коло читачів, істориків, краєзнавців та тих, хто цікавиться історією свого краю.

УДК 908(477.44-22Шаб)(091)

ISBN 978-617-7748-25-9

© Єжевська Г.О., 2019

© Художнє оформлення Зайченко В.О., 2019

© Видавництво Ліра-К, 2019

Оживає минушина

Присоб'я

«Чорні археологи» ще й досі шукають скарби у нашому краї – у курганах, земляних валах, руїнах древніх поселень, залишених вздовж Собу. Знайомі мисливці якось показали свіжий слід таких археологів – невелику яму поблизу Хрінівки й розкидані навколо неї черепки, що аж ніяк не вказувало на багату поживу. А, може, їм пощастило в іншому місці?

Істориків та краєзнавців нині більше приваблюють «розкопки» в архівах – тут і справді можна натрапити на багатющі відомості, які аж просяться на люди. За два останні десятиліття вийшло друком чимало книг, які піднімають цілі пласти розвитку нашого краю з найдавніших часів. У другій половині ХХ століття ми більше послуговувалися історичними працями місцевих краєзнавців Івана Пилипчука з Дашева, Івана Бабенка з Іллінців, Віктора Мацька з Кальника. А на початку нинішнього століття вагомий внесок у краєзнавство Присоб'я зробили Ольга Рудник, Григорій та Марія Казьмірчуки, Ігор Радзіх. Крім багатьох історичних та краєзнавчих розвідок, липовецький архівіст Олександр Роговий видав два широкі дослідницьких полотна «Про що шумлять верби» (с. Вербівка і її сусіди у верхній частині Собу) і дослідив родину письменника Федора Достоевського на Київщині і Поділлі.

А тим часом у багатьох селах знайшлися патріоти, котрі вивчаючи і узагальнюючи історичні матеріали, спробували і собі створити біографії рідного краю. Таким чином появлялися на світ книги Дмитра Фарисея із Красенького, Степана Подоляна з Китайгорода, Тетяни Остаповець з Купчинців, Анатолія Баранця з Дашева, Володимира Панчука з Мар'янівки.

Помітним явищем серед краєзнавчої літератури стало дослідження вінницького науковця Миколи Мудраченка про другу партизанську бригаду, що базувалася в Шабелянському лісі. На відміну від багатьох публікацій про рух опору у дусі компартійних часів, ця праця об'єктивніше досліджує проблему, показує прорахунки і провали у керівництві підпіллям, особливо на початку війни.

На мою думку, знайде своїх читачів і нова книга «Родом із Шабельні» іллінецької поетеси Галини Ковальчук. Дві свої перші поетичні збірки «Любові нерозгадана краса» та «Вернісаж літа», поетеса видала під літературним ім'ям Ковальчук (дівооче прізвище матері). Досліджуючи історію свого села, та, зокрема, родинних коренів, опираючись на архівні відкриття і окремі документи, нову книгу Галина Олександрівна видає під псевдонімом Єжевська. В ній розкривається історія села Шабельня від

прадавніх часів. Варто сказати, що Шабельню, як адміністративну одиницю, ми звикли сприймати, як супутницю Кальника та авторка переконливо говорить про власну гідну історію села та героїку його людей.

На фоні побутових зрізів та соціальних змін, що мали місце в Шабельні, описана проблема асиміляції поляків українського правобережжя, які через політичні колізії опинилися у скрутному соціальному становищі. Значна увага приділена українському повстанському визвольному руху 1918–1920-их років, названі імена односельців, які загинули у цій боротьбі. Відображені відомості про Голодомор і роки червоного терору – колективізації, що негативно вплинули на подальший розвиток села. Висвітлено період Другої світової, яка безпосередньо вплинула на долю головного героя.

Розповідь про відомого музиканта Віталія Іжевського, його героїчну, трагічно-оптимістичну долю органічно вписується на історичному тлі села Шабельня. В юні роки він освоїв гру на всіх струнних музичних інструментах. Військова кар'єра також була прихильною до нього – ще в перший рік війни молодого офіцера нагородили Орденом Червоної Зірки, а згодом, коли служив у польській армії – він отримав найвищу нагороду – орден «Віртути Мілітарі». Одружився, створив у Польщі сім'ю, що радянська влада розцінила, як зраду.

Авторка не шкодує для свого героя, який, до речі, доводиться їй дядьком, найкращих слів, і читачі переконуються, що він і насправді їх заслуговує. У Шабельні, куди прибув для реабілітації вчорашній воїн, військовий, він почав з єдиної доступної для нього посади – художнього керівника сільського клубу. Організував художню самодіяльність на районній сцені у Дашеві, а коли там ліквідували райцентр, перебрався у сусідні Іллінці. Тут, в роках минулого століття, прийшла до нього творча слава та людське визнання.

Досить професійно розкриває Галина Єжевська грані таланту свого земляка та представників родини. Досліджує та пише про бойовий шлях Віталія Іовича з перших днів радянсько-німецької війни, про важкі роки у Норильському засланні.

Велика увага приділена творчій діяльності Іжевського, художнім колективам та творам, які були створені ним та стали популярними у Присоб'ї. Доповнюють книгу реліквії – старі світлини із сімейних архівів.

Без сумніву, останнім часом з'явиться ще багато книг про історію нашого краю та видатних земляків. І наш край, і люди його цього варті.

*Євген Таранюк,
прозаїк, поет,
Національна спілка письменників України*

Сучасність Віталія Іжевського

Виходець із простої селянської родини з польським корінням, з глибоким відчуттям мистецтва, навряд чи піднявся б Віталій Іович Іжевський до рівня полковника, аби не отримав належної освіти, не став справді інтелігентною людиною. Він не тільки поет-пісняр над берегами Собу, але й символ прагнення людини до навчання, до опанування мистецтвом та військовою наукою одночасно.

Для сучасників Віталій Іжевський – приклад відданості справі та незламності духу. Образ людини-правдошукача, людини творчої, непересічної у своєму поетичному та військовому таланті. Сьогодні Віталій Іжевський відомий нам як пісняр, фольклорист, фундатор пісенної

творчості, хормейстер народного хорового колективу «Вінок Поділля» Іллінецького районного Будинку культури. Зовсім мало ми знаємо про нього як полковника Війська Польського, а вона, військова кар'єра, через недолугість тодішньої військової та політичної систем, зламала життя молодого офіцера, відібравши в нього фактично все.

Не висвітлювалася раніше участь політичного в'язня Віталія Іжевського у Норильських таборах, які відібрали у нього здоров'я та кращі молоді роки життя. Непривабливі по своїй суті спогади – зовсім не привід, аби приховати і викреслити їх. Навпаки – їх варто пам'ятати, вдумливо аналізувати, аби зрозуміти нам воістину велику людину. Події та обставини, через які пройшов Віталій Іжевський, змінили його переконання, як змінили світогляд тисяч співвітчизників, несправедливо засуджених радянською системою.

Ціль нашої книги – не прикрашати події, а передати їх якомога правдивіше, опираючись на реальні факти. Не створювати навколо постаті земляка ореол слави чи возвеличення, а показати тернистий шлях його життя та розквіт таланту, починаючи з передумов, що безпосередньо вплинули на долю і на творчий шлях видатного культурного діяча.

Віталій Іжевський – гордість не тільки нашого села чи Ілліначчини, він – гордість нашої нації, бо багато зробив для розвитку українського народного мистецтва. Віддає сьогодні належне полковнику польська громадськість.

Наш народ, як сказав Янка Купала, «хоче людьми бути». І в цьому теж сучасність Віталія Іжевського, який, пройшовши надлюдські випробування, залишився людиною з добрими намірами та чистим серцем, зберігши любов до мистецтва та добре ставлення до людей. Нащадкам своїм він передав непорушні заповіді роду – любити людей та творити добро, бо вірив, що віддане повернеться сторицею.

Вагому роль у становленні особистості Віталія Іжевського відведено його матері Христині Якимівні, простій селянці, яка завдяки силі характеру впливала на хід подій, що в майбутньому стали історичною палітрою творення видатної особистості. Сучасному поколінню варто більш глибоко подивитися та переосмислити ці події, бо якимись закономірними магічними нитями продовжуються вони у спадкоємцях. Роздумуючи про духовний вимір життя Віталія Іжевського та його велику спорідненість з родом, до якого належав, раптом розуміємо, що врятувала його від остаточного лиха матирина скрипка, виконуючи на якій складне соло своєї долі, Віталій Іович став для нащадків прикладом відданості не тільки своїй справі, а й землі, яка дала життя. Передчувала мати нелегку долю сина, риси таланту у якого чітко проявлялися ще з раннього дитинства та навчання у школі. На останні гроші, що залишилися у сім'ї після раптової смерті

годувальника Іова Гавриловича, який не дожив і до п'ятдесяти, Христя купила синові скрипку. Йому випало бути відомим, бути вищим над усі колізії життя, грати навіть серед сліз і розпачу...

Травневі вечірні сутінки опускалися на землю. Шарудів тихенько ліс, пружно піднімаючись новими пагонами з-під торішнього рудого листа. Стомлені та радісні, поверталися учасники художньої самодіяльності з традиційної концертної програми з урочища Соловийов. Автобус, пробиваючи прожекторами сутінки, наближався до села. – Їдемо дорогою, де моя хата, – гукнув голосно керівник групи артистів Віталій Іжевський. Водій звично кивнув головою, бо дорога та була добре знайома, звернув побіля урвища старої цегельні та й покотився вниз, через круту обривисту греблю шкільного ставка. Вулиця садиб найближча до лісу, її не обминеш і не сплутаєш ні з якою іншою в усьому білому світі. Снилася вона Віталію завжди широкою, як дитинство, де кожна грудочка знайома, а спориші біля тинів, здзьобані вщент гусьми, так щораз сміливо лізли вгору, покриваючи собою голу землю, що здавалися стійкими до всякого лиха. Отака вона була, його вулиця – вперта у прагненні до життя. Несла у собі якусь велику таємницю, притягувала, манила обрисами батьківської хати... Відчинилися хатні двері – то почула Христина Якимівна, як закрипіли, загальмувавши, колеса і рипнула хвіртка. Вони йшли назустріч один одному, як сонце йде назустріч світу. У густій п'їтмі, обрамлена вечором, вирізнялася на подвір'ї згорблена старенька худа постать матері – так і вийшла поспіхом у хатній одежині, накинувши на плечі велику рябу хустку. Визираючи з-за пазухи обрїю, засоромлено піднімався над садками місяць, освітлюючи згори святу мініатюру: син підніс до уст материнські руки і цілував їх, не відриваючись, а вона, схилилася і мовчки віддано зазірала йому у вічі. Бачила в них своє життя, свою юність, бачила в них безмежну відданість і несправджені надії. Тихенько посміхалася старенька тій великій неосяжній таємниці, що, невідома іншим, була для них обох необхідною реальністю. Не зводила з нього очей, бо «душі в ньому не чаяла...». А він, у відповідь на поклик матиного серця, без слів дякував їй за все – пестив устами її руки, довго, трепетно, мовчки, забувши, що на нього чекають... Ніхто не наважувався порушити цю святу мить, духовну ідилію матері та сина. Стояли вони на праведній вузькій стежці життя, що веде від дверей правічної батьківської хати до воріт, а звідти – на вулицю, у широкий невідомий, жорстокий світ. Піднімався над садками зоряний молодик, сивиною виблискували у місячному сяїві синові скроні, а він не міг відірватися від тепла материних рук, які, як у далекому дитинстві, долаючи відстані та скорботи, незримо завжди оберігали та зігрівали його. З таких митей і складалося соло життя Іжевського, в якому головну партію грали струни матиної скрипки –

життєдайного цілющого джерела сили вдячності, сили пам'яті та відданості, сили віри.

Сина Христина Якимівна пережила на три роки. Не нажившись спокоєм та радістю, пішла йому назустріч – в обійми землі. Роки, що розділяли їх, були часом примирення з собою та Богом, переосмисленням життя. «На могилі у батька бабуня була такою спокійною, мені здавалася, що вона бачить його і веде з ним якусь мову. Вона була тут, сиділа на лавці, що побіля могилки, опершись на паличку. Вчепившись в неї своїми почорнілими від часу і роботи пальцями, ніби нічого навколо не помічала. Була тут, поруч, але якась неземна, вона розчинялася у бесіді, якої ми не чули... Не плакала, навпаки – знаходилася у якомусь блаженному спокої: з сином про вічність говорила. – Бабуню, ходімо вже, казала я їй, – а вона у відповідь лиш промовить: – Ось, ще хвилюку.... А потім, піднялася з тієї лавки, налягла на палицю, легка в помислах своїх, мов сама та вічність, і йшла, поклавши на плечі нехитру якусь поклажу, дрібно ступаючи стежкою», – з болем у голосі згадує Лариса, донька Віталія Іжевського. Так передається пам'ять роду, його цінності, мов та крихка посудина, що народжується у руках вмілого майстра, де виліплюються грані майбутнього. Бо людина живе доти, поки живе про неї пам'ять.

Мелодії Віталія Іжевського звучать сьогодні, міцно переплітаються цупким житнім перевеслом з історією рідного села. А воно, втопившись у густих лісах, померезаних на просіках сонцем та довгими тінями столітніх дерев і молодих насаджень, тримає у собі вічні таємниці, допускаючи до них тільки справжніх та щирих дослідників. Не любить село зайд, що лише з цікавості чи ще якого інтересу блукають його стародавніми валами, пірнаючи дощовим літом з головою у високу незайману траву. Хто його знає, скільки незвіданих таємниць схоронилося під цими земляними насипами. Скільки людей вмилося гарячим солоним потом, аби насипати ці вали, яка техніка та знаряддя були застосовані, щоб ці та інші укріплення, що простягнулися широкими, а подекуди гострими спинами, у самісіньке село – з-під Кальника аж до обривистих берегів Даховні, з'явилися на археологічних картах України. Мовчать вали, ці могутні велетні, німі свідки грандіозних подій, що розгорталися на тілі села, завдаючи йому болючих та пекельних ударів. Не один раз кровоточило воно смертельними ранами та знаходило у собі сили відродитися, струсити попіл руйнівних пожеж, ожити, зацвісти по новому. Все це відбувалося завдяки його людям: волелюбним, мудрим, терплячим, працьовитим, непокірним неправді.

Віталій Іжевський повторив долю українського та польського народів, які зазнавали нещадних гонінь, поневірянь та репресій з боку царської імперії, а пізніше і радянської влади та її судової системи. Прізвище поляка Гавриїла

Казимировича Єжевського асимілювалося, перенесло еволюцію, та під впливом певних політичних подій, що розгорталися на землях тодішньої Російської імперії, нащадки Казимира Єжевського понесли в світ інше за походженням прізвище – Іжевські, ставши на папері достоту «радянськими людьми». Того для певності своєї уявної могутності вимагала тодішня система. Рід Іжевських – один із тих багатьох родів села Шабельні, спадкоємці якого ввібрали найкращі якості добра та совісті, батьківську науку і мудрість, вірування та традиції.

Через призму олюднення, відображаючи реальні факти та документальні свідчення, ми йдемо назустріч минулому, часом нелегкому та трагічному, що, вражаючи, примушує зупинитись і замислитись. Бо пісня Іжевського обірвалася зненацька, на самій високій ноті, наполохавши всіх, хто знав його близько. Недоспівану пісню Віталія Іжевського підхопили та понесли у світ українства відродженням культурної спадщини ті, задля кого він жив. Її співають сьогодні численні творчі самодіяльні та аматорські колективи, влітаючи у вінок шани хормейстера нові, досконалі куплети витонченого народного співу.

Трагічна й велична історія села Шабельні та її людей буде постійно полонити все нові й нові серця залюблених у його минувшину. Цьому допоможе наше видання, бо найбільша нагорода для тих, хто жив у безкінечній боротьбі за волю нашого краю, був оберегом його духовних цінностей – пам'ять сучасних поколінь. На сторінках однієї книги неможливо вмістити все, що належить родоводу села. Започатковуючи серію видань про Шабельню, сподіваємось на активне долучення жителів села та краєзнавців до історичних розвідок з метою дослідження та збагачення історії села, збереження пам'яті для наступних поколінь.

Треба сказати, що написання цієї книги вимагало кропіткої праці в архівах, прочитання багатьох історико-дослідницьких робіт, оприлюднень та наукових праць, газетних публікацій. Книга створена також на основі спогадів сучасників Віталія Іовича Іжевського та його родини.

